

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Legal Research* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

A Comparative Study of Attorney-Client Confidentiality in Iranian and American Law

Pariya Fatahi¹, Mehdi Meyhami^{2*}, Mojtaba Dehgandar³, Ismail Shahsavandi⁴

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Abstract

Both the Iranian and American legal systems place significant importance on the confidentiality of information exchanged between attorney and client, albeit through distinct legal mechanisms and doctrinal frameworks. In both jurisdictions, legislators and judicial institutions have sought to establish a robust legal regime designed to protect clients and ensure the preservation of privileged communications. In the Iranian legal system, the duty of confidentiality is deeply rooted in Islamic jurisprudence (fiqh), which serves as a foundational pillar of the national legal order, providing the obligation with profound normative coherence and ethical legitimacy. Conversely, the American legal system approaches client confidentiality through the common law tradition, supported by well-established doctrines governing attorney-client privilege and professional ethics. Despite these shared objectives, the American concept of attorney-client confidentiality possesses broader dimensions and more sophisticated doctrinal components than those currently recognized under Iranian law. These distinctions provide valuable comparative insights for the potential development and refinement of Iranian legal doctrine in this field. This study addresses several fundamental inquiries: What constitutes the underlying legal and philosophical basis for confidentiality between attorney and client? Furthermore,

Publisher:
Shahr-e Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JL.R.2024.463917.2676

Received:
20 May 2024

Accepted:
13 July 2024

Published:
5 May 2026

1. PhD Student in Private Law, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: pfatahi939@gmail.com

2. (*Corresponding Author), Assistant Professor, Department of Private Law, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: mmeyhamy@gmail.com

3. Assistant Professor, Department of Private Law, Islamshahr Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: Dehgandar6040@iau.ac.ir

4. Assistant Professor, Department of Private Law, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Email: shahsavandi@iau.edu.ac.ir

does the duty of confidentiality persist after the termination of the attorney-client relationship? Findings indicate that the continued protection of client information has long been a priority for legislators in both jurisdictions. Consequently, both systems have imposed binding professional obligations on attorneys to maintain client secrets. While both recognize limited exceptions where disclosure may occur without client consent - such as when required by law or justified by legal necessity - the scope of permissible disclosure remains significantly narrower and more strictly regulated within the American legal framework compared to the broader, less defined exceptions prevalent in Iranian law.

Keywords: Confidential Communication, Unauthorized Disclosure of Information, Attorney Liability, Transfer of Information, Confidentiality Obligation.

Excerpted from the Ph.D. thesis entitled "Implementation of the Confidentiality of Communication between Lawyer and Client in the Legal System of Iran and America", North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Funding: The author(s) received no financial support (funding. Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or publication of this article.

Author Contributions:

Pariya Fatahi: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Mehdi Meyhami: Conceptualization, Methodology, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Mojtaba Dehgandar: Conceptualization, Methodology, Formal Analysis, Resources, Data Curation, Supervision.

Ismail Shahsavandi: Conceptualization, Methodology, Formal Analysis, Resources, Data Curation, Supervision.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Fatahi, Pariya, Mehdi Meyhami, Mojtaba Dehgandar & Ismail Shahsavandi. "A Comparative Study of Attorney-Client Confidentiality in Iranian and American Law". *Journal of Legal Research*, 25, no. 65 (May 5, 2026), 451-479.

Extended Abstract

Both the Iranian and American legal systems place significant emphasis on the confidentiality of information exchanged between attorney and client, albeit through different legal methods and doctrinal foundations. In both jurisdictions, legislators have sought to establish a structured legal framework capable of safeguarding clients and ensuring the protection of confidential information within a rule-based professional environment. In the Iranian legal system, the preservation of client confidences by attorneys possesses deep historical and jurisprudential roots. The obligation to protect personal secrets and private information is firmly grounded in Islamic jurisprudence (*fiqh*), which constitutes one of the principal sources of Iranian law and has consequently endowed this obligation with substantial normative coherence and ethical authority. Similarly, in the American legal system, the confidentiality of client information has evolved within the framework of the common-law tradition and benefits from a comparatively coherent and highly developed body of doctrine concerning attorney-client privilege and professional secrecy. Nevertheless, the concept of confidentiality in American law encompasses broader dimensions and more sophisticated doctrinal components than those presently recognized in Iranian law, and these comparative features may provide valuable guidance for the further development of Iranian legal doctrine. The principal objective of the present study is therefore to address several fundamental questions, including the legal and philosophical foundations underlying confidentiality between attorney and client and whether the duty of confidentiality survives the termination of the attorney-client relationship regardless of the manner in which such relationship comes to an end. The study demonstrates that the continued protection of client information and the attorney's corresponding responsibility with respect to such information have long constituted matters of legislative concern in both jurisdictions. Accordingly, each legal system has sought, within the structural capacities of its own legal order, to impose binding obligations upon attorneys requiring them to preserve client confidences. Exceptions to this obligation arise only where disclosure without the consent of the holder of the secret is required by law or justified by necessity. Even in such circumstances, however, the scope of permissible disclosure in American law is considerably narrower than that recognized under Iranian law. Notwithstanding these similarities, a significant distinction exists between the Iranian and American legal systems concerning the confidentiality of attorney-client communications - a distinction that has received comparatively limited attention in Iranian legal scholarship. Although Iranian statutory law does not expressly address this issue, certain legal scholars have alluded to it in doctrinal discussions, albeit without extensive development. The issue concerns the limited and purpose-specific disclosure of client information. More precisely, where an attorney, based upon available information, concludes that there exists a substantial risk of the commission of a criminal act or omission, the attorney is obligated to disclose only such information as is necessary to competent authorities for the purpose of preventing the anticipated offense. The attorney is not entitled, merely on the basis of a potential criminal risk, to disclose additional confidential information unrelated to the prevention of that offense. Examples of this nature illustrate the extent to which the American legal system places particular

importance upon attorney-client confidentiality and regards the preservation of trust between attorney and client as a fundamental pillar of the legal profession. In this respect, the doctrine of confidentiality functions not merely as a procedural rule but as an essential component of the fiduciary relationship existing between lawyer and client. Another important issue concerns the legal representation of juridical persons and commercial corporations. In commercial companies, employees and personnel are generally bound by obligations prohibiting the disclosure of confidential and professional information arising within the scope of their employment. Attorneys representing corporate entities are likewise subject to similar obligations, albeit often at a heightened level due to their professional position and privileged access to sensitive information. Furthermore, certain branches of Iranian Commercial Code, particularly regulations concerning insider trading and confidential financial information in securities markets, provide additional mechanisms for the protection of corporate confidentiality. Consequently, attorneys representing juridical persons in Iran assume confidentiality obligations not only under general legal rules governing professional secrecy but also by virtue of their contractual and fiduciary duties toward corporate clients. Many categories of corporate information may additionally be subject to temporal classifications concerning the duration and degree of confidentiality. In this regard, the inclusion of separate confidentiality agreements (non-disclosure agreements or NDAs) for attorneys, particularly where their professional role grants them extensive access to corporate information, constitutes one of the contractual mechanisms recognized within the framework of Article 10 of the Iranian Civil Code. Moreover, in the American legal system, commercial corporations commonly operate under sophisticated security protocols pursuant to which access to classified documents and sensitive information is allocated according to varying levels of professional necessity and authorization. Under American law, where an attorney discloses information that did not fall within the scope of the attorney's custodial or professional obligations and that was obtained accidentally or through a third party, the attorney may not incur legal responsibility for such disclosure. Accordingly, the protection and maintenance of classified corporate information, particularly in financial matters, is subject to highly specialized regulatory limitations and procedural safeguards. Finally, the article concludes that the American legal system possesses certain advantages over Iranian law concerning the protection of client confidentiality, many of which may provide useful guidance for legislative reform in Iran. As previously noted, American law adopts a more detailed and systematic approach by classifying confidential information and prescribing proportionate sanctions for unauthorized disclosure. By contrast, Iranian legislation in this area remains comparatively general and underdeveloped. Furthermore, recognizing that the client constitutes the primary owner of confidential information, American law, including, for example, Sections 5.01 and 5.03 of the Texas rules governing professional conduct, specifically identifies circumstances in which attorneys are prohibited from disclosing client information. Such detailed regulatory approaches could prove particularly valuable within the Iranian legal system, especially in the context of legal representation involving large and structurally complex commercial corporations.

مطالعه تطبیقی محرمانگی اطلاعات موکل نزد وکیل در حقوق ایران و آمریکا

پریا فتاحی^۱، مهدی میهمی^۲، مجتبی دهقاندار^۳، اسماعیل شاهسوندی^۴

چکیده

در نظام حقوقی ایران و آمریکا، به موضوع محرمانگی اطلاعات موکل نزد وکیل به روش‌های مختلف تأکید شده است و قانونگذاران هر دو نظام در حمایت از موکلین، تلاش نموده‌اند تا حفظ اطلاعات در ساختاری قانونمند قرار گیرد. در نظام حقوقی ایران، حفظ اطلاعات موکل نزد وکیل دارای پیشینه طولانی بوده و حفظ اسرار اشخاص در قواعد فقهی نیز که منشأ قوانین نظام حقوقی ایران است، به آن انسجامی کامل داده است. در نظام حقوقی آمریکا نیز حفظ اسرار موکل به پشتوانه نظام کامن‌لا از انسجام مناسبی برخوردار است. با این وصف، موضوع محرمانگی اطلاعات موکل در نظام حقوقی آمریکا از وسعت و مؤلفه‌های گسترده‌تری نسبت به حقوق ایران برخوردار بوده که می‌تواند مورد توجه نظام حقوقی ایران قرار گیرد. هدف اصلی پژوهش حاضر، پاسخ به پرسش‌هایی است از این دست که اصولاً مبنای محرمانگی اطلاعات بین وکیل و موکل بر چه اساسی استوار گردیده است؟ و اینکه با پایان قرارداد وکالت به هر شکل قانونی، آیا موضوع محرمانگی اطلاعات بر ذمه وکیل باقی می‌ماند؟ تکاپوی فکری سامان‌یافته در نوشتار پیش‌رو به‌منظور یافتن پاسخ‌هایی معتبر برای این

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:

10.48300/JL.R.2024.463917.2676

تاریخ دریافت:

۳۱ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۳۳ تیر ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: pfatahi939@gmail.com

۲. (*نویسنده مسئول)، استادیار، گروه حقوق خصوصی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: mmeyhamy@gmail.com

۳. استادیار، گروه حقوق خصوصی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: Dehgandar6040@iau.ac.ir

۴. استادیار، گروه حقوق خصوصی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: shahsavandi@iau.edu.ac.ir

پرسش‌ها گویای آن است که موضوع ماندگاری اطلاعات موکل در نزد وکیل و مسئولیت در قبال آن، یکی از دغدغه‌های قانونگذار بوده که تلاش گردیده تا با توجه به ظرفیت‌های نظام حقوقی در دو کشور، وکلای دادگستری خود را مقید و مکلف به حفظ اسرار موکلین نمایند، مگر آنکه برحسب ضرورت و به خواست قانون افشای بدون رضایت مالک اسرار، از سوی وکیل صورت پذیرد که البته این موضوع در نظام حقوقی آمریکا بسیار محدودتر از نظام حقوقی ایران است.

کلیدواژه‌ها: ارتباط محرمانه، افشای غیرمجاز اطلاعات، مسئولیت وکیل، انتقال اطلاعات، حفظ اسرار.

برگرفته از رساله دکتری با عنوان «تطبیق محرمانگی ارتباطات میان وکیل و موکل در نظام حقوقی ایران و آمریکا»، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

پریا فتاحی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

مهدی میهمی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

مجتبی دهقاندار: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نظارت.

اسماعیل شاهسوندی: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، تحلیل، منابع، نظارت بر داده‌ها، نظارت.

تعارض منافع:

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

فتاحی، پریا، مهدی میهمی، مجتبی دهقاندار و اسماعیل شاهسوندی. «مطالعه تطبیقی محرمانگی اطلاعات موکل نزد وکیل در حقوق ایران و آمریکا». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۵، ش. ۶۵ (۱۵ اردیبهشت ۱۴۰۵)، ۴۵۱-۴۷۹.

مقدمه

یکی از ملزومات ارتباط وکیل و موکل، انتقال اطلاعات به جهت آگاهی بیشتر وکیل از موضوع مورد وکالت است. انجام وکالت بدون آگاهی از پیرامون موضوع، امکان‌پذیر نخواهد بود. این امر مستلزم انتقال کامل اطلاعات از سوی موکل به وکیل است. در این فرایند، امکان دستیابی وکیل به برخی اطلاعات متفرقه دیگر در خصوص موکل دور از ذهن نبوده و موکل نیز اصولاً به جهت دریافت نتیجه بهتر و با تمسک به اینکه وکیل دادگستری برحسب یک جریان قانونی به کسوت وکالت نائل آمده، او را محرم اسرار خود دانسته و از زوایای مختلف به انتقال اطلاعات اقدام می‌نماید. با این وصف ایجاد ارتباط بین وکیل و موکل اصولاً به دو صورت خواهد بود؛ در شکل اول، موکل صرفاً به‌عنوان اخذ یک مشاوره و حداقل در یک یا چند جلسه به وکیل مراجعه و ضمن ارائه اطلاعات، به دریافت راهکارهای حقوقی بسنده می‌نماید و در شکل دوم، با عقد قرارداد وکالت، موضوع را به وکیل خواهد سپرد. وجه اشتراک دو شکل مذکور، انتقال اطلاعات از موکل به وکیل است که می‌تواند به لحاظ اهمیت در نگهداری و حفاظت از آن، علاوه بر آنکه برای موکل بسیار ارزشمند باشد، مسئولیتی را نیز بر وکیل مترتب سازد؛ زیرا برخی از مواقع اطلاعاتی که در اختیار وکیل قرار می‌گیرد، در صورت افشای غیرمجاز دارای تبعات منفی فراوان برای موکل بوده و می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری به او وارد سازد.

در این خصوص اولین بار فیلد^۵ در قرن نوزدهم به موضوع محرمانگی اطلاعات موکل در نزد وکیل اشاره و به آن تأکید ورزید. از دیدگاه او، هرچند وکیل به جهت انجام قبول وکالت و دفاع از موکل به اطلاعات کامل از شرح ماوقع نیازمند است، اما در پاره‌ای از مواقع اطلاعات وکیل از موکل از چنان اهمیتی برخوردار است که حتی دادگاه می‌تواند در صورت قصد طرح آن در محکمه، به جهت حفظ کرامت انسانی موکل، مانع از آن گردد؛ زیرا اصولاً هزینه پیروزی وکیل در محکمه به آن اندازه نخواهد بود که برخی از اسرار افشا گردند.^۶ اندیشمندی دیگر در این حوزه معتقد است که قواعد اخلاقی حاکم بر محرمانگی اطلاعات بین وکیل و موکل ایجاب می‌نماید که وکیل از بیان برخی اطلاعات پرهیز نموده و مستندات خود را به غیر از اسناد به شهادت شهود و امثالهم محدود نماید و هرگز از سایر اطلاعات مربوط به موکل سخنی به میان نیاورد.^۷ برخی دیگر از علمای حقوق معتقدند که وکیل درواقع نقش تحلیلگر اطلاعات و ارزیابی آنان را بر عهده دارد، بنابراین هرچند که موکل در ابتدا به عدم افشای اطلاعات اصرار و تأکید می‌ورزد، اما وکیل به جهت اینکه سکوت در افشای اطلاعات می‌تواند حوزه عملکردی طرف دیگر را افزایش دهد،

5. Fild

6. L. Patterson, "Legal Ethics and the Lawyer's Duty of Loyalty", *Emory LJ*, 29, (1980), 909.

7. T. A. Cannon, "Ethics and Professional Responsibility for Legal Assistants", (1996).

لذا تلاش می‌نماید تا با متقاعد نمودن موکل، نسبت به افشای اطلاعات اقدام نماید.^۸

با این وصف موضوع محرمانگی اطلاعات بین وکیل و موکل در مبانی نیز دارای پیشینه قابل توجهی است. به‌عنوان نمونه در نظریه مصلحت، به قواعد تأکیدی قانونگذار در عدم افشای اسرار اشاره شده که از این منظر، رعایت مصلحت صاحب اطلاعات مورد توجه قرار گرفته است،^۹ یا بر اساس فلسفه مکتب سودانگاری، انجام عملی صحیح به نظر می‌رسد که خیر و سود فراوان برای فرد یا جامعه به همراه داشته باشد.^{۱۰} این امر در مکتب مذکور از چنان اهمیتی برخوردار است که آن را در سه محور عمل‌گرایی^{۱۱}، عام^{۱۲} و قاعده‌محور مورد بحث و مطالعه قرار داده است.^{۱۳} از دیدگاه مکتب تکلیف‌گرایی، انسان موجودی آزاد و بارآده است، هرچند که در فلسفه اخلاق حرفه‌ای بر مبنای تکلیف‌گرایی، در ظاهر جایی برای اراده انسان باقی نمانده و او ملزم به انجام عمل است.^{۱۴}

اما نکته دیگری که بسیار می‌تواند از دیدگاه وکیل حائز اهمیت باشد، موضوع آزادی است که همه بر این امر که قانون برای محافظت از آزادی طراحی شده، اذعان دارند.^{۱۵} در حالی که ادعای آزادی، بیشتر از اعتماد به‌عنوان هسته مرکزی رابطه وکیل و موکل قابل قبول است، اما اهمیت آزادی برای محرمانگی مبهم است. آزادی مستلزم استقلال موکل است، اما به شرطی که متضمن احترام به استقلال دیگران باشد. از منظر آزادی، مشکل محرمانگی این است که اغلب اوقات وکیل باید شاهد نقض آزادی دیگران به جهت اطلاعاتی که از موکل دارد و نمی‌تواند فاش نماید باشد. وظیفه عمومی حرفه‌ای وکیل در قبال موکل خود به‌صراحت با تکلیف احترام به حقوق دیگران محدود شده است. در این میان چالشی که می‌خواهد استقلال فردی را با احترام به استقلال دیگران ارتباط دهد، عدالت است. استناد به عدالت بیشتر از آزادی به‌عنوان ارزش اساسی نظام حقوقی مفید است، زیرا این اصطلاح هم حقوق موکل و هم محدودیت‌های مربوط به آن حقوق را مورد توجه قرار می‌دهد.^{۱۶}

در نظام حقوقی ایران، موضوع حفظ اسرار دارای ریشه فقهی بوده و در فقه اسلامی به

8. S. Vasishtha, "Confidentiality and Limitations of Attorney-Client Privilege", (2020), 370-394.

۹. مهدی شهیدی و ایراندخت نظری، نظریه‌های حقوقی و لوایح (تهران: نشر مجد، ۱۳۹۸)، ۴۵.

۱۰. ویلیام کی. فراکنا، فلسفه اخلاق، ترجمه هادی صادقی (تهران: نشر طه، ۱۳۹۳)، ۵۳.

11. Utilitarianism

12. General Utilitarianism

۱۳. سعید نظری توکلی و احمد امی، اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره (تهران: نشر طه، ۱۳۹۸)، ۵۴.

۱۴. محسن آریزی، «مروری بر مکاتب اخلاقی تکلیف‌گرایی، نتیجه‌گرایی و فضیلت‌گرایی» (کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلامی، تهران، ۱۳۹۸)، ۳۹.

15. R. Mitchell, E. Imwinkelried & M. Stockdale, "Deferred prosecution agreements and legal professional privilege/attorney-client privilege: English and US experience compared", *J. Int'l & Comp. L.*, 8, (2021), 283.

16. J. M. Barkett, "Attorney-Client Privilege", *Litigation*, 45, (2018), 34.

مصادیق مختلف آن اشاره گردیده است. خداوند کریم در آیات مختلف به صورت غیرمستقیم به آن تأکید نموده است. از جمله می‌فرماید: «خداوند کسانی را که از میان شما جهاد کرده و غیر از خدا و فرستاده او و مؤمنان محرم اسراری نگرفته‌اند...»^{۱۷} یا در جایی دیگر چنین فرموده است: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید از غیر خودتان [دوست و] همراز مگیرید»^{۱۸}. در روایات به موضوع حفظ اسرار اشاره مستقیم شده است. امیرالمؤمنین علی (ع) در خطبه‌ای به آگاهی خود نسبت به روابط اجتماعی اشخاص اشاره کرده که آن را به زبان جاری نمی‌کند تا حرمت مسلمان حفظ شود، زیرا فاش نمودن اسرار مسلمین را یکی از خصوصیات پیامبر دانسته است؛^{۱۹} اما در حوزه قانونگذاری، قدیمی‌ترین سندی که می‌توان به آن اشاره نمود مربوط به شرکت ملی نفت ایران است که در اساسنامه آن، که در مورخ ۱۳۳۱/۹/۵ به تصویب رسید، در بند ۹ از ماده ۴ به موضوع اسرار و اطلاعات محرمانه اشاره شده است. همچنین قانونگذار در تنظیم قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۱۰ شمسی در بند هـ از ماده ۲۴۹، برای اشخاصی که بنا بر مصلحت اعم از فنی یا امانت‌داری از اسراری در حوزه اختراع یا مصادیق مرتبط با آن مطلع بوده و آن را به صورت غیرمجاز افشا و یا مورد سوءاستفاده قرار دهند، مجازات‌هایی در نظر گرفت. این موضوع در حوزه اسرار تجاری نیز در برخی مواد مختلف قانون تجارت الکترونیکی که مصداق بارز آن در ماده ۶۴-۶۵ و ۷۵ است، مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است.^{۲۰} همچنین بند ۲ از ماده ۸۱ آیین‌نامه لایحه قانون استقلال کانون وکلا به موضوع حفظ اسرار موکل تأکید کرده که در صورت افشای اسرار به صورت غیرمجاز، وکیل یا کارآموز وکالت به مجازات‌های مقرر (انتظامی درجه ۵) محکوم خواهند شد. البته در ماده ۳۰ قانون وکالت مصوب ۱۳۵۱ و تبصره ۳ ماده ۶ قانون کیفیت اخذ پروانه وکالت نیز به موضوع محرمانگی و حفظ اسرار موکل توسط وکیل به صراحت اشاره گردیده است. در قوانین کیفری نیز به رعایت حفظ اسرار اشخاص تأکید شده که مصداق بارز آن ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ است که بیان داشته «... کلیه کسانی که به مناسبت شغل یا حرفه خود محرم اسرار می‌شوند... در غیر از موارد قانونی اقدام به افشا نمایند، به مجازات ... محکوم خواهند شد». قانونگذار در عرصه بین‌المللی نیز با ملحق شدن به کنوانسیون پاریس در سال ۱۹۹۱ که پیرامون مالکیت صنعتی با رویکرد اسرار صنعتی بود، به نوعی اراده خود را در حمایت از اسرار محرمانه تجاری اعلام نمود.

۱۷. سوره توبه، آیه ۱۶.

۱۸. سوره آل عمران، آیه ۱۱۸.

۱۹. علی فیض الاسلام، شرحی بر نهج البلاغه (تهران: نشر سپهر، ۱۳۶۵)، ۳۳.

۲۰. احمدرضا توحیدی و رضا شهبازی، اسرار تجاری در قانون تجارت (اولین همایش ملی وکالت اخلاق، فقه و

حقوق، تهران، ۱۳۹۳)، ۳۱.

با توجه به سوابق و اهمیت موضوع محرمانگی حفظ اسرار در نظام حقوقی ایران که بخش مهم آن برگرفته از فقه اسلامی است، باید به این نکته توجه نمود که موضوع محرمانگی اطلاعات موکل و وکیل با یک چالش بسیار جدی مواجه است و آن عدم دسته‌بندی و طبقه‌بندی اطلاعات در نزد وکیل است؛ به عبارت دیگر قانونگذار هیچ معیاری را برای دسته‌بندی اطلاعاتی که در اختیار وکیل است، منظور نکرده و هر وکیلی بر مبنای تجربیات و داشته‌های خویش نسبت به این امر اقدام می‌نماید. همین امر موجب شده تا مقامات قضایی در الزام وکیل به ارائه اطلاعات موکل در موارد ضروری، هر یک بر اساس سلیقه و نظر خویش نسبت به الزام وکیل به ارائه اطلاعات اقدام نمایند که این امر با توجه به اهمیت کرامت انسانی و رعایت شأن اشخاص، هرچند که به صورت کلی قانونگذاری شده، اما به‌عنوان یک دغدغه به نظر می‌رسد که فاقد وجهت قانونی است؛ بنابراین وکیل دادگستری با یک وضعیت ضدین مواجه است، بدین شرح که از یک سو وکلاد در زمان ادای سوگند حرفه وکالت، متعهد خواهند شد که در همه مواقع حافظ اسرار موکلان خود باشند و از سوی دیگر قانونگذار در قوانین، به صراحت افشای اطلاعات موکل از سوی وکیل را با درخواست مقام قضایی مجاز دانسته‌اند. در تبیین این موضوع باید به این نکته بسیار مهم اشاره کرد که هنگامی که اطلاعات شخصی موکل در اختیار وکیل دادگستری قرار می‌گیرد و بر پایه مجوز قانونی به مقام قضایی مربوطه ارائه می‌شود، ممکن است برخی از داده‌های موکل که ارتباطی مستقیم با ادعای قضایی ندارند، افشا شوند. این پدیده می‌تواند به‌عنوان یکی از چالش‌های مهم در زمینه حفظ محرمانگی ارتباط وکیل و موکل شناخته شود.

از دیگر نظام‌های حقوقی که در خصوص محرمانگی اطلاعات موکل نزد وکیل می‌توان مورد اشاره قرار داد، نظام حقوقی آمریکا است. یکی از علل بسیار مهم انتخاب این نظام حقوقی، ساختاری است که در این حوزه بر رفتار موکل و وکیل حاکم است. این نظام حقوقی در این خصوص از دکترین (محصول کار وکالت^{۲۱}) تبعیت می‌نماید که البته در ماده ۲۶ بخش ب و بند ۳ از بخش الف قانون آیین دادرسی مدنی فدرال، مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است. بر مبنای این دکترین، از افشای اطلاعات هرگونه سندی که توسط وکیل یا نماینده وی در زمینه آماده‌سازی دفاع صورت می‌گیرد، بایستی خودداری به عمل آید؛ زیرا از نظر محاکم قضایی ایالات متحده، در تضمین اصل محرمانگی بایستی بین اطلاعات مرتبط با واقعیات پرونده^{۲۲} و اطلاعات مرتبط با دیدگاه وکیل^{۲۳} تمییز قائل شد. به این معنا که اطلاعات مربوط به واقعیات پرونده که سهم مهمی در کشف واقعیات دارند، معمولاً قابل افشا هستند؛ با این حال اطلاعاتی که مربوط به دیدگاه‌ها، استنتاجات و نظریات شخصی وکیل

21. Attorney Work Product

22. Factual Information

23. Information Related to Opinion

است، به‌ندرت قابل افشا هستند، در صورتی که چنین رویه‌ای در نظام حقوقی ایران وجود ندارد. همچنین از دیگر مصادیقی که موجب شد تا رویکرد به حقوق آمریکا در مطالعه حاضر مورد مذاقه قرار گیرد، این است که اصولاً در نظام حقوقی ایران اصل محرمانگی، صرفاً تعهدات سلبی ایجاد می‌کند، در حالی که برخلاف قوانین ایران در نظام حقوقی آمریکا، هم تعهدات سلبی و هم تعهدات ایجابی ایجاد می‌نماید. از آنجا که اصل محرمانگی، یک تعهد سلبی محسوب می‌شود که موجب می‌گردد که هر یک از طرفین قرارداد وکالت از افشای هرگونه اطلاعات مربوط به ارتباطات حرفه‌ای فی‌مابین خودداری نمایند، مگر در مواردی که قانون معین نموده است؛ اما در سوی دیگر تعهد به محرمانگی به‌عنوان یک تعهد ایجابی در نظر گرفته شده، به این معنا که وکیل و موکل را ملزم می‌نماید تا ضمن عدم افشای اطلاعات برای سایرین، به افشای کامل همه اطلاعات مرتبط با پرونده به‌صورت فی‌مابین بپردازند. درواقع تعهد ایجابی، موکل را ترغیب می‌نماید تا وکیل را در جریان کامل و صریح شرایط، اوضاع و احوال موضوع وکالت قرار دهد. همچنین در نظام حقوقی آمریکا نیز محرمانگی ارتباط بین موکل و وکیل به‌صورت کلی در دو دسته کلی قرار داده شده است. در دسته اول محرمانگی مشاوره حقوقی^{۲۴} و در دسته دوم محرمانگی اقامه دعوا^{۲۵} قرار دارد. محرمانگی مشاوره حقوقی از ارتباطات محرمانه‌ای که به هدف غالب کسب مشاوره حقوقی صورت می‌گیرد، حمایت می‌کند^{۲۶} و محرمانگی اقامه دعوی از ارتباطات محرمانه بین وکیل و موکل که به هدف غالب اقامه دعوایی صورت می‌گیرد که یا در جریان است یا خاتمه یافته است، حفاظت می‌نماید.^{۲۷} با این وصف سؤالی که به ذهن متبادر می‌گردد، این است که اصولاً مبنای محرمانگی اطلاعات بین وکیل و موکل بر چه اساسی استوار گردیده است؟ و اینکه با پایان قرارداد وکالت به هر شکل قانونی، آیا موضوع محرمانگی اطلاعات بر ذمه وکیل باقی می‌ماند؟ آیا الزام محاکم به وکلا (اعم از کیفری یا حقوقی) مبتنی بر در اختیار گذاشتن اطلاعات موکل، بحث حفظ امانت‌داری و سوگند وکیل در حفظ اسرار موکل را خدشه‌دار نمی‌سازد؟ با توجه به سؤالات مطرح‌شده تلاش خواهد شد با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به آن پاسخ داده شود.

۱- مفهوم محرمانگی^{۲۸} و وکیل مدافع

از نگاه لغت‌شناسان، محرمانه به معنی پوشیده، مخفی و بدون حضور ثالث است.^{۲۹} با این وصف

24. Advice Privilege

25. Litigation Privilege

26. S. McNicol, "Eso Australia Resources Ltd v Federal Commissioner of Taxation", *Sydney Law Review*, 21, (1999), 656.

27. T. Wilson, "Helpful decision on legal professional privilege", *Inhouse counsel*, 5, 10(2002), 117-118.

28. Confidentiality

۲۹. علی‌اکبر دهخدا، لغت‌نامه دهخدا (تهران: نشر دانشگاه تهران، ۱۳۹۵)، ۸۹۶.

مفهوم اصطلاحی آن از مفهوم لغوی جدا نبوده و قانونگذار در شرایط مختلف از آن استفاده نموده است. قانونگذار تلاش نموده تا در قوانین مختلف و با توجه به اوضاع و احوال موضوع هر قانون، از واژه محرمانگی اسرار استفاده نماید. مصداق بارز آن در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، می‌توان به ماده ۶۴۸ پیرامون افرادی که به جهت اقتضای شغلی به برخی از اطلاعات و اسرار مراجعین خود دسترسی دارند، اشاره داشت؛ هرچند که قانونگذار در ماده مذکور به مشاغل به صورت تمثیلی اشاره داشته، ولی در واقع قانونگذار با تأکید بر این جمله که «... کلیه کسانی که به مناسبت شغل خود محرم اسرار می‌شوند...»، دایره تأکید خود را از تمثیل فوق افزون‌تر نموده و بر مشاغل مختلف اشاره داشته است.^{۳۰} در قانون تجارت نیز قانونگذار اشاره مستقیم به موضوع محرمانگی اطلاعات نموده است. این موضوع در ماده ۶۴، ۶۵ و ۷۵ قانون تجارت الکترونیک مورد تأکید قانونگذار قرار گرفته و جرم‌انگاری در حوزه مذکور نیز صورت پذیرفته است.^{۳۱} در قانون مدنی نیز افراد در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی می‌توانند نسبت به محرمانه بودن دارایی‌های مادی و معنوی که می‌تواند از مصادیق مختلف تشکیل شود، توافق نموده و مضامین مرتبط به آن را در قرارداد منعکس نمایند^{۳۲} و انعکاس آن در قرارداد نمی‌تواند برخلاف نظم عمومی نیز محسوب گردد و حتی متعاملین می‌توانند در مفاد قرارداد، عدول از محرمانگی مفاد قرارداد را با ضمانت‌هایی مطرح سازند.^{۳۳} همچنین قانونگذار در آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی استقلال کانون وکلای دادگستری مصوب ۱۴۰۰/۴/۶، در بخش ششم که به تعهدات وکیل اختصاص یافته است و در بند ۳۳ ماده ۷۶، به رازداری و عدم افشای اسرار موکل نزد دیگران به صراحت اشاره نموده است.^{۳۴}

صاحب‌نظران در حقوق آمریکا معتقدند که بین حریم خصوصی و محرمانگی تفاوت وجود دارد، زیرا از دیدگاه آنها، محرمانه بودن اطلاعات فرایندی است که فرد اطلاعات شخصی خود را با وکیل، پزشک، درمانگر و افراد دیگر به اشتراک می‌گذارد^{۳۵} که البته افراد مذکور، بدون رضایت و اذن فرد به اشتراک‌گذارنده، حق افشای آن را نخواهند داشت. با این وصف از نگاه علمای

۳۰. عباس میرشکاری و شبیر آزادبخت، «مطالعه تطبیقی محرمانگی اطلاعات پزشکی متوفیان»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۲۶ (۱۴۰۱)، ۲۶۹.

۳۱. باقر انصاری، «حمایت از اسرار تجاری در برابر افشای غیرمجاز»، پژوهش حقوقی، ۴۱ (۱۴۰۱)، ۴۴.

۳۲. رستم علی‌اکبری و یاسر شاکری، «اصول و قواعد حاکم بر اخلاق حرفه‌ای در شغل وکالت»، مجله تمدن حقوقی، ۹ (۱۴۰۰)، ۲۰۵.

۳۳. ابراهیم رهبری، حقوق اساسی تجاری (تهران: نشر سمت، ۱۳۹۸)، ۳۳.

۳۴. روزنامه رسمی، آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی استقلال کانون وکلا (تهران، ۷۷، ۱۴۰۰)، ۲۲۱۸.

35. S. H. Gifis, "Dictionary of Legal Terms: Definitions and Explanations for Non-Lawyers", *Simon and Schuster*, (2015).

حقوق در آمریکا، رازداری به نوعی یک عمل کاملاً اخلاقی در نظر گرفته شده است. از نگاه نظام قضایی آمریکا، اصولاً پزشکان، وکلا و علمای دینی، قواعد خاصی در جهت رعایت محرمانگی اطلاعات اشخاص داشته که بر روابط آنها با مراجعینشان حاکم است، اما سایر اشخاص جامعه، محرمانگی اطلاعات را می‌توانند به‌عنوان یک تعهد در قراردادهای خود مورد تأکید قرار دهند.^{۳۶}

۲- قرارداد محرمانگی بین وکیل و موکل

وکیل دادگستری در قراردادهای محرمانگی، به‌عنوان طرف متعهد شناخته خواهد شد. ضمن آنکه این قرارداد محرمانگی از نوع عقود لازم محسوب می‌گردد که قانونگذار به‌صراحت به آن در ماده ۱۸۵ ق.م.ا اشاره نموده است؛ بنابراین لازم بودن عقد محرمانگی می‌تواند دو بازخورد برای وکیل دادگستری به همراه داشته باشد؛ اول اینکه عقد لازم پس از انعقاد مستمر بوده و قابل قطع شدن نیست، مگر اینکه طرفین نسبت به تراضی آن را اقاله نمایند. دوم اینکه تعهدات وکیل در چنین عقدی حتی پس از اتمام موعد عقد نیز ادامه خواهد داشت، زیرا اطلاعات محرمانه موکل، امری نیست که وکیل با تصور اتمام ارتباط بین او و موکل آن را پایان‌یافته فرض نماید. در این خصوص یادآوری دو نکته نیز حائز اهمیت است؛ اول اینکه بین وکیل و موکل می‌تواند در قرارداد محرمانگی، بند یا توافقی مبنی بر مدت‌زمان رازداری وکیل یا امانت‌داری او پیرامون افشای اطلاعات مشخص گردد؛ اما به نظر می‌رسد عدم اشاره به این بند در قرارداد، ادامه رازداری حتی پس از پایان موضوع قرارداد محرمانگی باشد. مورد دوم اینکه قانونگذار نیز در خصوص وفای به عهد و جایز بودن به ترک تعهد یا وفادار ماندن به تعهد در ماده ۲۱۹ ق.م.ا اشاره داشته است. این موضوع در مواقعی که موکل از وکیل به جهت افشای غیرمجاز اطلاعات طرح دعوی نماید، در اثبات یا عدم آن بسیار حائز اهمیت خواهد بود.^{۳۷}

همچنین قراردادهای محرمانگی به لحاظ آثار آن از نوع مستمر محسوب می‌گردند که دلایل آن کاملاً واضح است. با توجه به اینکه فرایند دادرسی حقوقی می‌تواند بسیار طولانی باشد، لذا عدم افشای اطلاعات امری نیست که بتوان برای آن بازه زمانی در نظر گرفت، مگر آنکه توافقی در این خصوص صورت پذیرفته باشد. دوم اینکه گذر زمان از حساسیت و اهمیت برخی از اطلاعات نخواهد کاست، بنابراین استمرار در تعهد و مستمر دانستن قراردادهای محرمانگی از جمله ویژگی‌های آن محسوب می‌شود. تمامی اعضای کانون وکلای دادگستری بر مبنای ماده

36. W. H. Simon, "Attorney-client confidentiality: a critical analysis", *Geo. J. Legal Ethics*, 30 (2017), 447.

۳۷. نظری توکلی و امی، پیشین، ۱۹.

۳۰ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۵ و یا بند دوم از ماده ۸۱ آیین‌نامه وکالت دادگستری مصوب ۱۳۳۴، مکلف به رعایت اسرار مراجعین به خود هستند، هرچند که این امر با انجام یک مشاوره یک‌ساعته در یک مشاوره حقوقی باشد، یا اینکه مدت‌زمان زیادی از انقضای وکالت رسمی برای موکل گذشته باشد، در هر دو حالت وکیل دادگستری با توجه به ماده مذکور، مکلف به حفظ اسرار موکل یا مراجعه خویش است؛ بنابراین بحث اخلاق حرفه‌ای در بین وکلای دادگستری امری حل‌شده و کاملاً واضح و مبرهن خواهد بود؛ اما سایر اشخاصی که به شغل وکالت اشتغال دارند همچون وکالت مدنی، هرچند که شامل قانون مذکور نمی‌گردند، اما این امر دلیل بر آن نخواهد بود که هیچ‌گونه تعهد و مسئولیتی پیرامون حفظ اسرار و موارد محرمانه ارائه‌شده به آنها از سوی موکل نخواهند داشت. قانونگذار در ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی، حفظ اسرار را برای تمام اشخاصی که دارای حرف و مشاغل مختلف هستند، نسبت به مراجعین آنها دارای تکلیف قانونی نموده و بی‌توجهی به آن را مستوجب مجازات دانسته است؛ بر این اساس مشاغلی همچون وکالت مدنی، ضابطین قضایی و یا هر شغل دیگر همچون پزشکی، پرستاری و...، از جمله مصادیقی هستند که باید نسبت به رعایت اخلاق حرفه‌ای خود کوشا باشند؛ بنابراین از جمله مصادیقی که می‌تواند در محرمانگی ارتباط بین وکیل و موکل در نظام حقوقی ایران مورد توجه قرار گیرد، ماده ۳۰ قانون وکالت مصوب ۱۳۱۵، آیین لایحه قانونی استقلال قانون وکلای دادگستری مصوب ۱۳۳۴ و ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی است که در قالب اخلاق حرفه‌ای، مشاغل مختلف را مکلف به حفاظت از اسرار مراجعین خود نموده است. مواردی که باید در چنین قراردادهایی مورد توجه قرار گیرد، به شرح زیر خواهد بود:

۱- قراردادهای محرمانگی یا توافقات صورت‌گرفته در این خصوص که بر اساس ماده ۱۰ قانون مدنی صورت می‌پذیرد، به‌هیچ‌عنوان نباید برخلاف نظم عمومی باشد. ۲- وکیل می‌تواند با موکل در خصوص زمان حفظ و امانت‌داری اسرار مورد نظر موکل خود به توافق دست یابد، بنابراین در صورتی که بعد از تاریخ مذکور، وکیل بنا به هر علتی به افشای اسرار موکل بپردازد، موضوع از حوزه شمول ماده ۳۰ قانون وکالت دادگستری و ماده ۸۱ آیین‌نامه خارج شده و مسئولیتی بر وکیل مترتب نخواهد شد. ۳- موکل این اجازه را نخواهد داشت تا شرطی را در قرارداد یا توافقنامه محرمانگی مورد اشاره قرار دهد که بر اساس آن اگر مرتکب تخلفی شده که به جهت آن تخلف، فرد ثالثی مورد مجازات قرار گیرد، وکیل پیرامون آن سکوت نماید؛ اصولاً وجود چنین شرطی از ابتدا باطل خواهد بود. ۴- وکیل اصولاً در نگهداری از اسناد و مدارک تحویلی از سوی موکل مسئولیتی ندارد، مگر اینکه موکل تعدی و تفریط او را اثبات نماید؛ بنابراین موکل می‌تواند در قرارداد محرمانگی، مسئولیت قبول و نگهداری از اسناد و مدارک را بر ذمه وکیل نهاده و وکیل مختار به

قبول یا رد آن خواهد بود؛ در صورت قبولی، مسئولیت کامل در این خصوص با وکیل بوده و در اثبات عدم تعهد او، نیاز به اثبات تعدی و تفریط از سوی موکل نیست.

بر این اساس همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، در ارتباط بین وکیل و موکل، محرمانگی را باید تأسیسی دانست که علاوه بر اینکه از سوی قانونگذار مورد اشاره قرار گرفته است، از طریق توافق و تراضی طرفین نیز می‌توان شرایط اجرای آن توسط وکیل را فراهم نمود. در خصوص قرارداد محرمانگی و پذیرش آن توسط وکیل باید به یک موضوع مهم نیز اشاره نمود. اصولاً زمان انعقاد قرارداد محرمانگی بین وکیل و موکل، موضوع محرمانه باید ایجاد شده باشد، یا اینکه اوضاع و احوال دال بر ایجاد آن باشد.^{۳۸}

در نظام حقوقی آمریکا قوانین اخلاق حرفه‌ای، وکلا را موظف نمی‌کند که تعهدات محرمانه خود را به‌عنوان بخشی از ایجاد رابطه وکیل و موکل توضیح دهند. ماده ۱/۶ که شامل موارد استثنایی پیشگیری از آسیب و حمایت از وکیل است، فقط پیشنهاد می‌کند که وکیل در مورد استثنای مربوطه بحث کند تا موکل به‌منظور جلوگیری از افشای مواردی که قبل‌تر وکیل تصمیم به انجام آن گرفته، اقدامات مناسبی را صورت بخشد؛ بنابراین اقدام اصلاحی، تنها زمانی که افشا مورد نیاز باشد، مانند حکم دادگاه (قانون ۱/۶)، مکالمه با موکل را الزامی می‌کند. اگر موکل تصمیم به انجام اقدامات اصلاحی در ارائه اطلاعات دروغ به دادگاه نگرفت، وکیل آن را افشا نماید.^{۳۹} قوانین اخلاق حرفه‌ای، وکیل را ملزم می‌کند که در هنگام بحث در مورد رازداری حقیقت را بگوید. قانون ۱/۴ در مورد ارتباطات وکیل بر اهمیت توضیح اطلاعات مربوط به موکلان تأکید می‌کند و تنها به یک وکیل اجازه می‌دهد در شرایط نادری انتقال اطلاعات را به تأخیر بیندازد.^{۴۰} فرض بر این است که اطلاعاتی که وکیل ارائه می‌دهد صادقانه و دقیق باشد. قوانین دیگر وکیل را به‌عنوان یک امر کلی از دروغ منع می‌کند. با این وصف قانونگذار در ماده ۸/۴ به‌طور دقیق به این موضوع به شرح زیر پرداخته است:

۳۸. بیژن حاجی عزیزی و سیده مریم اعتماد، تعهد وکیل به رعایت مصلحت موکل (تهران: نشر بوعلی سینا، ۱۴۰۱)

39. K. Kamola, "Features of the definition of the attorney-client privilege in us judicial practice", *World Bulletin of Management and Law*, 19(2023), 36.

40. 1.4(a) A lawyer shall: (1) promptly inform the client of any decision or circumstance with respect to which the client's informed consent, as defined in Rule 1.0(e), is required by these Rules; (2) reasonably consult with the client about the means by which the client's objectives are to be accomplished; (3) keep the client reasonably informed about the status of the matter; (4) promptly comply with reasonable requests for information; and (5) consult with the client about any relevant limitation on the lawyer's conduct when the lawyer knows that the client expects assistance not permitted by the Rules of Professional Conduct or other law. (b) A lawyer shall explain a matter to the extent reasonably necessary to permit the client to make informed decisions regarding the representation.

«وکیل مرتکب تخلف حرفه‌ای می‌شود، اگر:

الف) نقض قواعد رفتاری حرفه‌ای: ارتکاب، تلاش برای ارتکاب، یا مشارکت آگاهانه در نقض قوانین رفتار حرفه‌ای و همچنین ترغیب یا یاری رساندن به فرد دیگری برای انجام چنین اعمالی، تخلف محسوب می‌شود. ب) تخلفات کیفری مؤثر بر صلاحیت حرفه‌ای: هرگونه عمل مجرمانه‌ای که منعکس‌کننده فقدان صداقت، امانت‌داری یا شایستگی حرفه‌ای وکیل باشد، مصداق رفتار مغایر با شأن وکالت تلقی می‌شود. ج) رفتار مبتنی بر فریب و عدم صداقت: درگیری در رفتارهایی نظیر دروغ‌گویی، تقلب، فریب، یا ارائه اطلاعات نادرست، نقض آشکار اخلاق حرفه‌ای و تضعیف رابطه اعتماد بین وکیل، موکل، و نظام قضایی به شمار می‌رود. د) رفتار مخل عدالت: هر اقدام یا ترک فعلی که مانع اجرای صحیح عدالت گردد، از جمله پنهان‌سازی حقیقت یا ایجاد مانع در رسیدگی قضایی، تخلف حرفه‌ای محسوب می‌شود. ه) نفوذ نادرست بر نهادها یا مقامات دولتی: بیان یا دلالت بر توانایی اثرگذاری غیرقانونی بر سازمان‌ها یا مقامات دولتی، یا ادعای دستیابی به نتایج قضایی از طریق نقض قواعد حرفه‌ای یا قوانین، از مصادیق سوءاستفاده از موقعیت وکالت است. و) همکاری با تخلفات قضایی: یاری رساندن آگاهانه به قاضی یا مقام قضایی در انجام رفتارهایی که نقض قواعد رفتار قضایی یا سایر قوانین محسوب شود، موجب مسئولیت انضباطی و نقض استقلال حرفه‌ای وکلا خواهد شد. ز) رفتار تبعیض‌آمیز یا آزاردهنده: هرگونه رفتاری که وکیل از آزار یا تبعیض ناشی از آن بر اساس نژاد، جنس، مذهب، قومیت، ملیت، ناتوانی، سن، گرایش جنسی، هویت جنسیتی، وضعیت تأهل یا موقعیت اقتصادی - اجتماعی آگاه باشد، تخلف محسوب می‌شود. با این حال، این بند آزادی وکیل را در پذیرش یا رد یا انصراف از پرونده، مطابق با قواعد ماده ۱/۱۶، محدود نمی‌سازد و نیز مانع از ارائه مشاوره یا حمایت قانونی مشروع در چهارچوب قوانین مربوط نیست».

البته لازم است در خصوص امتناع یا ادامه وکالت از سوی وکیل، به ماده ۱/۱۶ از «قواعد رفتار حرفه‌ای وکلا» اشاره شود. قانونگذار آمریکا در این ماده، مصادیقی را بیان کرده است که بر اساس آن، امکان فسخ یا انصراف از وکالت از سوی وکیل فراهم می‌گردد. برخی از این موارد با موضوع پژوهش حاضر هم‌جهت بوده و به شرح زیر قابل تبیین است:

الف) چنانچه ادامه نمایندگی منجر به نقض قوانین رفتار حرفه‌ای یا سایر مقررات الزام‌آور گردد؛ ب) در صورتی که موکل بر انجام اقدامی که در محدوده خدمات وکیل قرار دارد و وکیل به طور منطقی آن را مجرمانه یا متقلبانه تشخیص می‌دهد، اصرار ورزد؛ ج) هنگامی که موکل از خدمات وکیل برای ارتکاب جرم یا تقلب استفاده کرده باشد.^{۴۱}

41. 1.16... A. (1) the representation will result in violation of the rules of professional conduct or

بنابراین قانونگذار، مصادیقی را که هم می‌تواند مانع از ارتباط وکیل با موکل و یا عدم همراهی با موکل به جهت پرهیز از ارتکاب به عمل خلاف قانون را برای وکیل بیان نموده است تا در صورت انصراف از وکالت و یا عدم شرکت در جلسه محاکمه یا افشای اطلاعات محرمانه، موکل بنا بر دلایل مندرج در ماده ۸/۴ برای وکیل مسئولیتی همراه نداشته باشد.

۲-۱- عدم صداقت، کلاهبرداری، فریب، یا ارائه اطلاعات اشتباه

فراتر از اجتناب از عدم صداقت، قواعد مربوط به تصمیم‌گیری آگاهانه، می‌تواند وکلا را ملزم به توضیح محرمانه بودن نماید. قانون ۱/۴ وکلا را ملزم می‌کند که «موردی را تا حدی که منطقاً لازم است توضیح دهند تا به موکل اجازه داده شود که تصمیمات آگاهانه‌ای در مورد وکالت اتخاذ کند.» محرمانه بودن ارتباطات برای موکل مهم و کاملاً مرتبط است، به‌ویژه تا جایی که تصمیم‌گیری در مورد افشای انجام‌شده در مراحل اولیه وکالت می‌تواند تأثیر نامطلوب قابل توجهی داشته باشد، اگر بعدها تعهدات افشای اختیاری یا اجباری وکیل را درگیر کند. یکی از مفاد ماده ۱/۴ از «قواعد رفتار حرفه‌ای وکلا» به‌طور مستقیم به موقعیتی اشاره دارد که ممکن است در جریان رابطه وکیل و موکل ایجاد شود؛ بدین معنا که وکیل موظف است در خصوص هرگونه محدودیت قانونی یا اخلاقی مربوط به نحوه رفتار خود با موکل، با وی مشورت نماید، زمانی که آگاه است موکل انتظار دریافت کمکی را دارد که به‌موجب قوانین رفتار حرفه‌ای یا سایر مقررات، غیرمجاز تلقی می‌شود.^{۴۲} بنابراین اگر وکیل تصمیم بگیرد تهدید موکل به آسیب یا جنایت آینده را افشا کند، آنگاه «وکیل تعارض را به نفع اشخاص ثالث یا سیستم حقوقی حل می‌کند» و به همین ترتیب وقتی وکیل تصمیم می‌گیرد پیرو قانون استثنائات حمایت از وکیل، اقدام کند، درواقع او تعارض را به نفع خود حل می‌کند. در نتیجه می‌توان به این نتیجه دست یافت که باید این فرض مطرح شود که وکلا باید موکل را از تعارضات احتمالی و نحوه حل و فصل هر دو طرف آگاه کنند و این باید قبل از اینکه موکل انتخاب کند به وکیل اعتماد کند، رخ دهد. درنهایت اینکه قانون ۸/۴ از یک وکیل می‌خواهد که استثنائات رازداری را توضیح دهد. حتی اگر یک وکیل در مورد رازداری مطلق دروغ نگوید، عدم بیان چیزی در مورد وظیفه رازداری می‌تواند به‌خودی‌خود یک ارتباط گمراه‌کننده در نقض قانون ۸/۴/۱ باشد.

رعایت شأن و منزلت موکل و ایجاد رابطه اعتماد مستلزم آن است که وکلا به‌عنوان یک مسئولیت اخلاقی در مورد موارد استثنایی رازداری با مراجعینشان بحث کنند؛ بنابراین وقتی با

other law; (2) the client persists in a course of action involving the lawyer's services that the lawyer reasonably believes is criminal or fraudulent; B... (3) the client has used the lawyer's services to perpetrate a crime or fraud.

42. E. Yaroshefsky, "Regulation of Lawyers in Government Beyond the Client Representation Role", *Notre Dame JL Ethics & Pub. Pol'y*, 33(2019).

موکلان به‌عنوان افرادی رفتار می‌شود که می‌توانند محدودیت‌های اخلاقی در رفتار وکیل را درک کنند و از آن محدودیت‌ها مطلع شوند، «شان» مراجعین بیشتر مورد احترام است. اطلاع‌رسانی به مراجعین از محدودیت‌های بالقوه در وکالت باید به نحوی صورت پذیرد که مراجعین قادر باشند تصمیمات خود را در مورد نحوه عمل در رابطه با وکالت بگیرند، این امر می‌تواند استقلال مراجعین را افزایش دهد. وکلایی که عمیق‌ترین احترام را برای استقلال موکل قائل هستند، باید در شناسایی محدودیت‌های قانونی و اخلاقی در رفتارشان برای موکلان پیشرو باشند. البته مراجعین هیچ دلیلی برای اعتماد به وکیلی که اطلاعات نادرست به آنها ارائه می‌دهد یا اطلاعات مورد نظرشان را در اختیار آنها قرار نمی‌دهد، ندارند. ایجاد و حفظ اعتماد متقابل میان وکیل و موکل، به‌عنوان اصلی بنیادین، نقشی حیاتی در تسهیل گفتگوی مؤثر و تبادل اطلاعات شفاف ایفا می‌کند. این بستر اعتماد، زمینه‌ساز آن است که طرفین قادر به آشکارسازی ارزش‌ها و دیدگاه‌های خود گردند و از تصورات مبتنی بر ابزاری‌انگاری یا خودخواهی فاصله بگیرند. در چنین فضایی، فرد مقابل فقط به‌عنوان یک ابزار یا عامل منفعت‌طلب تلقی نمی‌شود، بلکه به‌عنوان انسانی کامل با طیفی وسیع از ادراکات، احساسات، تجربیات زیسته (رنج‌ها)، روابط و تعهدات مورد شناسایی و احترام قرار می‌گیرد. در مقابل هرگونه اقدام وکیل در جهت گمراه‌سازی موکل یا عدم امکان طرح و بررسی شفاف مسائل اخلاقی و حقوقی، به‌طور مستقیم موجب تضعیف بنیان‌های احترام متقابل و قابلیت اعتماد در رابطه حرفه‌ای می‌شود.

از منظر موکل، «وکیل... امانت‌داری خود را به‌صورت عینی نشان داده است». در واقع شواهد تجربی نشان می‌دهد که موکلان بیشتر راغب به انتخاب وکیلی هستند که در جریان وکالت، نقش فعال و معناداری داشته باشد و این برای آنان رضایت‌بخش خواهد بود. بحث در مورد ارزش‌های مراجعین همچنین ممکن است به وکلا کمک کند تا با بی‌اعتمادی خود به مراجعین مقابله کنند و انگیزه‌های خود را برای کنترل تصمیم‌گیری بررسی کنند. وکلا با خودداری از توضیح درباره قوانین محرمانگی از مراجعین، فرض می‌کنند که از نظر اخلاقی در موقعیت برتری خواهند بود تا تصمیم بگیرند که آیا ارتباطات محرمانه مراجعین باید با دیگران به اشتراک گذاشته شود یا خیر.^{۴۳}

۳- رضایی محور بودن قرارداد وکالت

این بدان مفهوم است که اصولاً وقتی فرد جهت انتخاب یک فرد به‌عنوان وکیل به او مراجعه می‌نماید، قصد و اراده او در این تصمیم‌گیری اثر مستقیم و مثبتی دارد؛ بنابراین با توجه به قصد

43. E. Wald, & R. G. Pearce, "Being Good Lawyers: A Relational Approach to Law Practice", *Geo. J. Legal Ethics*, 29, (2016), 601.

و اراده موکل در انتخاب وکیل، می‌توان این‌گونه بیان نمود که اصولاً برای به منصفه ظهور رساندن چنین اراده‌ای نیاز به طی تشریفات خاص نخواهد بود و توافق در چنین اوضاع، از شکل معینی پیروی نمی‌نماید. این موضوع در برخی از منابع علمی حقوق ایران نیز به‌صراحت مورد اشاره قرار گرفته است که اصولاً رضایی بودن عقود امری پذیرفته‌شده در نظام حقوقی ایران محسوب شده و توافقی که اشخاص در این خصوص می‌نمایند، خود می‌تواند عنصر اصلی عقد را تشکیل دهد.^{۴۴} با این وصف با استناد به ماده ۶۵۸ قانون مدنی نیز می‌توان به این نتیجه دست یافت که در آن پذیرش وکالت با توجه به ایجاب و قبول نیازمند تشریفات خاصی نبوده و صرفاً همین که دلالت بر امر وکالت کند، کفایت می‌نماید.

در نظام حقوقی آمریکا نیز رضایت به‌عنوان محور اصلی قرارداد بین وکیل و موکل مورد توجه قرار دارد و قراردادی که با اکراه و یا اجبار منعقد شود، فاقد وجهت قانونی محسوب می‌گردد. با این وصف اخلاقی بودن در یک قرارداد را باید با اعتبار در رضایت آن مورد سنجش قرار داد؛ لذا رضایت را باید به‌عنوان یک پیش‌نیاز در قراردادهای وکالت محسوب نمود، زیرا اصولاً برخی ویژگی‌ها در انسان همچون محدودیت‌های شناختی و غیرقابل پیش‌بینی بودن در آینده از جمله مصادیقی هستند که در نظام حقوقی آمریکا در تشخیص اعتبار یک قرارداد مورد توجه قرار دارند؛ بنابراین اگر قراردادی بین طرفین منعقد می‌گردد، قانونگذار در صورتی که دلیل بر اکراه و اجبار در تنظیم قرارداد نیابد، آن را بر مبنای رضایت طرفین مورد ارزیابی قرار می‌دهد، هرچند که در حقوق آمریکا، عقد و رضایت هیچ‌گاه هم‌عرض یکدیگر نیستند.^{۴۵} اما نکته‌ای که در نظام حقوقی آمریکا مغفول نمانده، آن است که اصولاً زمانی که طرفین قراردادی جهت وکالت منعقد می‌نمایند، می‌توان دو دوره زمانی برای آن در نظر گرفت؛ در دوره اول، قرارداد با رضایت طرفین تشکیل می‌گردد و شکل‌گیری آن، خود بیانگر ایجاد رضایت در طرفین قرارداد است. اما نکته حائز اهمیت در دوره دوم قرارداد است و آن زمانی است که قرارداد وکالت به مرحله اجرا درمی‌آید. فاصله زمان دوره اول و دوره دوم و همچنین گذر از دوره دوم، خود بیانگر جاری شدن رضایت بین طرفین قرارداد (وکیل و موکل) است، لذا اوضاع و احوال بر صحت قرارداد به لحاظ رضایت گواهی خواهد داد.^{۴۶}

۴- مبهم نبودن اطلاعات انتقالی به وکیل در حقوق ایران

به‌یقین هدف از انعقاد قرارداد محرمانگی بین وکیل و موکل، اطمینان موکل از جهت عدم افشای

۴۴. ناصر کاتوزیان، حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، جلد ۱ (تهران: نشر گنج دانش، ۱۳۹۸)، ۲۶۷.

45. N. S. Kim, "Relative Consent and Contract Law", *Neu. LJ*, 18(2017), 165.

46. R. Kar, "The Art of Promise and Power of Contract", *Jotwell: J. Things We Like*, 1(2016), 85.

غیرمجاز اطلاعات از سوی وکیل است و لذا این قرارداد را باید یک‌جانبه یا یک‌سویه به لحاظ تعهد در نظر گرفت، هرچند که وکلا نیز می‌توانند مصادیقی از امور فنی و حرفه‌ای خود را در قالب مفاد قرارداد مورد تأکید قرار دهند تا تعهدات قرارداد به‌صورت کاملاً دوطرفه محسوب گردد؛ با این وصف لازم است تا اطلاعات ارائه‌شده به وکیل به لحاظ کمیت و کیفیت کامل مشخص شود تا وکیل به این آگاهی دست یابد که کدام اطلاعات و از کدام طیف به لحاظ اهمیت و محرمانه بودن برای موکل او مهم است.^{۴۷} از آنجایی که تعهد وکیل به عدم افشای غیرمجاز اطلاعات از جمله مصادیق در قواعد عمومی قراردادهای محسوب می‌گردد، می‌توان آن را مصداق ماده ۲۲۱ قانون مدنی در نظر گرفت؛ زیرا قانونگذار در ماده مذکور، چند ویژگی را برای تعهد بیان نموده است. ابتدا اینکه فرد تعهد به انجام کاری دهد یا از انجام امری خودداری نماید؛ دوم اینکه در صورتی عدم اجرای تعهد تخلف محسوب می‌گردد که در قرارداد به آن تصریح شده باشد و یا تعهد در عرف به‌منزله تصریح باشد و یا برحسب قانون موجب ضمان باشد. اما نکته حائز اهمیت این است که اصولاً در قانون مدنی ایران، مطلبی پیرامون قرارداد محرمانگی مورد تأکید قانونگذار قرار نگرفته است، هرچند که با توجه به تعریف عقد که در ماده ۱۸۳ قانون مدنی به آن اشاره داشته و آن را عبارت از تعهد بر امری از سوی یک یا چند در مقابل یک یا چند دانسته است، به‌نوعی مفاد قرارداد را در واقع محدود به اشخاصی دانسته که به‌عنوان طرفین عقد محسوب گردیده‌اند، اما این امر نتوانسته هنوز در فرهنگ حقوقی ایران به‌عنوان محرمانه بودن قرارداد در نظر گرفته شود و محرمانه بودن یا افشای مفاد قرارداد اصولاً باید به‌عنوان یک شرط در ضمن قرارداد مورد تأکید واقع گردد؛ با این حال قانونگذار در سایر مواد قانونی به موضوع محرمانگی اطلاعات اشاره داشته که از آن می‌توان در محرمانگی ارتباط بین وکیل و موکل استفاده نمود؛ از جمله ماده ۶۵ قانون تجارت الکترونیکی که قانونگذار در آن عدم در دسترس عموم قرار نرفتن اطلاعات داده‌پیم را از اوصاف قراردادهای محرمانه دانسته است. همچنین قانونگذار در بند «ک» از ماده ۴۵ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی به‌صراحت دستیابی غیرمجاز به اطلاعات را مورد اشاره قرار داده است.

در نظام حقوقی آمریکا نیز قانونگذار با رویکرد به مفهومی که از اطلاعات محرمانه بین وکیل و موکل داشته، به این حوزه ورود نموده است. از نظر این نظام حقوقی اصولاً هر اطلاعاتی که جنبه عمومی نداشته و مالک اطلاعات، اقداماتی در جهت عدم دسترسی افراد غیر برای آن در نظر گرفته است، می‌تواند تحت پوشش محرمانگی قرار گیرد. این اطلاعات باید به‌صورت مکتوب

۴۷. ابراهیم شعاریان، «وظیفه همکاری موکل در مقابل وکیل دادگستری»، مجله کانون وکلای دادگستری، ۱۹-

باشد، اگرچه امکان وجود اطلاعات شفاهی نیز مورد توجه قرار می‌گیرد.^{۴۸} در اصل، انتقال چنین اطلاعاتی از صاحب آن به وکیل مستلزم داشتن دلایل موجهی از سوی انتقال‌دهنده برای انجام این فرایند است. هرچند که در پاره‌ای از مواقع، اطلاعات محرمانه منتقل شده به وکیل می‌تواند صرفاً از طریق مالک اطلاعات صورت نپذیرد، بلکه نماینده یا شخص ثالثی که در حکم امین مالک است، می‌تواند به اذن او اطلاعات را به وکیل منتقل نماید؛ بنابراین در نظام حقوقی آمریکا زمانی که سخن از اطلاعات محرمانه در رابطه با وکیل و موکل به میان می‌آید، می‌توان با توجه به نسبت اطمینانی که شخص حقیقی یا حقوقی به وکیل خود می‌نماید، اطلاعات را در دسترس قرار دهد. با این وصف آنچه در عدم ابهام اطلاعات محرمانه حائز اهمیت است، این است که اطلاعات مذکور هرگز قبل از افشا در نزد وکیل، در نزد عامه جامعه مطرح نشده باشد. همچنین وکیل خود قبلاً به این اطلاعات دسترسی نداشته باشد و نکته مهم دیگر اینکه اطلاعات افشاشده از سوی کسی نباشد که به‌نوعی به وکیل متعهد محسوب گردد، زیرا در چنین وضعیتی او درواقع اطلاعاتی را افشا ننموده، بلکه دین خود را به وکیل ادا کرده است.

۵- مشخص نمودن فرایند افشا از طریق مالک اطلاعات

در نظام حقوقی ایران، موضوع افشای اطلاعات صرفاً در قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مورد توجه قانونگذار قرار گرفته است؛ در سایر موارد از جمله قوانین نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و همچنین مباحث حریم خصوصی، افشای اطلاعات از جایگاهی در قوانین برخوردار نبوده و حداکثر تلاش قانونگذار به دنبال محرمانه جلوه دادن برخی از مصادیق و اطلاعات اشخاص حقیقی و حقوقی است؛ اما با این وصف با توجه به اینکه وکیل دادگستری در وکالت‌های مرتبط با اشخاص حقیقی به بخشی از اطلاعات حقوقی - مالی و اداری دست می‌یابد، لذا مرجع انتقال اطلاعات، مکلف است تا علاوه بر آنکه سطح اطلاعات انتقالی را برای وکیل مشخص نماید (از لحاظ محرمانه بودن یا نمودن)، زمان اعلام و افشای آن را نیز مشخص سازد؛ هرچند در برخی از مصادیق همچون موضوعات بازار بورس و سهام شرکت‌ها، پیش‌بینی چنین امری تا حدودی با مشکل مواجه بوده و نیازمند زمان مناسب است؛ اما با توجه به قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (مصوب ۱۳۸۷)، قانونگذار مؤسسات عمومی و خصوصی را به شفاف‌سازی در خصوص برخی از فعالیت‌های مالی مکلف نموده که در ماده ۱۸ قانون مذکور به آن اشاره گردیده است.^{۴۹}

48. F. J. Mootz III, "Ethical Cannabis Lawyering in California", *Mary's J. on Legal Malpractice & Ethics*, 9(2018), 2.

۴۹. سعید چگینی، «حدود وظیفه مراقبت و مهارت وکیل در حقوق ایران و کامن‌لو»، فصلنامه علمی - حقوقی، ۵. (۱۳۹۷)۲.

در نظام حقوقی آمریکا، اگر موکل قصد آن را داشته باشد که اطلاعات مورد نظر او افشا گردد، باید با رعایت برخی قوانین از جمله قانون حفظ حریم خصوصی مصوب ۱۹۷۴ اصلاحیه در ۲۰۲۰ اقدام نماید. قانونگذار در ماده ۱ بند e به صراحت آن را مورد اشاره قرار داده است. در بند مذکور که به وضعیت آگاهانه در قوانین آمریکا مشهور است، موکل پس از دریافت راهنمایی‌های جامع و تفصیلی از سوی وکیل پیرامون ماهیت، خطرات بالقوه، احتمالات و پیامدهای مترتب بر افشای اطلاعات و همچنین شناسایی و بررسی روش‌های جایگزین برای دستیابی به اهداف قانونی، مبادرت به تصمیم‌گیری آگاهانه نماید؛ بنابراین موکل با آگاهی و اطلاع از بازخوردهای چنین امری نسبت به افشای اطلاعات اقدامات لازم را انجام می‌دهد. از سوی دیگر موکل می‌تواند برای افشای اطلاعات محرمانه خود در قرارداد محرمانگی بین وکیل و موکل، زمان خاصی را مشخص نماید که این امر با توجه به ماده مذکور و با اخذ رضایت کتبی از موکل به وسیله وکیل امکان‌پذیر خواهد بود. در چنین مواقعی حدود و ثغور اطلاعات افشاشده از سوی موکل برای وکیل معین و او صرفاً باید در همان محدوده، نسبت به افشای اطلاعات اقدام نماید. بدیهی است چنین اقدامی نمی‌تواند مسئولیتی را برای وکیل در پی داشته باشد.^{۵۰}

۶- آثار قراردادهای محرمانگی وکیل و موکل

انعقاد قرارداد وکالت به لحاظ حقوقی، تعهدات و مسئولیت‌های متقابلی را برای وکیل و موکل تعریف می‌نماید. با این حال در عمل و در بستر روابط حقوقی، اغلب مشاهده می‌شود که بار عمده تکالیف و مسئولیت‌ها بر دوش وکیل قرار گرفته و تمایز قابل ملاحظه‌ای میان میزان مسئولیت‌های طرفین مشاهده می‌گردد. رعایت مصلحت موکل و عدم افشای غیرمجاز یا بدون اجازه اطلاعات و اسرار موکل از سوی وکیل، از مهم‌ترین آثار ناشی عقد محرمانگی وکیل و موکل است. با این وصف با توجه به قوانین موجود در نظام حقوقی ایران در قرارداد محرمانگی بین وکیل و موکل، تمرکز حداکثر موکل بر مصادیقی خاص خواهد بود؛ به عنوان نمونه در خصوص اشخاص حقیقی، این مصادیق به طور کلی شامل عدم افشای جزئیات مربوط به دعوی در محافل عمومی و همچنین ممانعت از دسترسی افراد غیرصالح یا فاقد مجوز قانونی از سوی موکل به موضوع دعوی است. همچنین در موکل با شخصیت حقوقی، عدم انتقال داده‌های خاص مانند تصمیمات هیئت‌مدیره، قراردادهای شرکت و... از جمله مصادیقی خواهند بود که در عقد محرمانگی بین وکیل و موکل مورد توجه طرفین قرار خواهد گرفت.^{۵۱} نکته حائز اهمیت این است

50. J. M. McCauley, "Attorney-Client Privilege and the Ethical Duty of Confidentiality for In-house Counsel under US Law", *Int'l. In-House Counsel Journal*, 13, (2020), 1.

۵۱. مصطفی بختیاروند و اکرم آقامحمدی، «قرارداد حفظ محرمانگی: راهکاری مطمئن برای جلوگیری از افشای

که از آنجایی که محرمانگی وکیل و موکل در نظام حقوقی ایران قبل از هرگونه عقدی، در قانون کنون وکلای دادگستری به صراحت مورد اشاره قرار گرفته است، با این وصف رعایت مصادیقی از این دست در قرارداد وکالت به هیچ عنوان مجوزی برای اخذ هزینه بیشتر برای رعایت آنها از سوی وکیل نخواهد بود؛ زیرا موارد فوق از جمله مصادیقی است که به صراحت از سوی قانونگذار بر وکیل دادگستری تکلیف شده است.

در نظام حقوقی آمریکا نیز قانونگذار در قانون اخلاق حرفه‌ای وکالت، به صراحت به موضوع محور اول اشاره داشته و آن تکالیفی است که در سطور قبل بر اساس مواد قانونی برای وکیل در حفظ محرمانگی اسرار بین وکیل و موکل مشخص گردیده است.^{۵۲} در نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا، رویکرد قانونگذار نسبت به حفاظت از اسرار موکل بسیار سخت‌گیرانه است. در صورت نقض قرارداد محرمانگی میان وکیل و موکل و افشای غیرمجاز اطلاعات، وکیل ممکن است با توجه به شدت ضرر و زیان وارده به موکل اعم از خسارات مادی و آسیب‌های روحی با مجازات‌های شدیدی از جمله لغو پروانه وکالت مواجه گردد. با این وصف به نظر می‌رسد، در نظام حقوقی آمریکا اراده طرفین در قراردادهای وکیل و موکل، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در این نظام، تأکید بر ذات قرارداد و تعهدات ناشی از آن به‌ویژه در حوزه محرمانگی، نقشی اساسی در تضمین حفاظت از اطلاعات ایفا می‌کند؛ بنابراین توجه به مفاد و روح حاکم بر قرارداد منعقد شده میان وکیل و موکل، امری حیاتی در تعیین حدود مسئولیت‌ها و ضمانت اجرای تعهدات طرفین محسوب می‌شود.

۷- آثار ناشی از مصادیق غیرمستقیم قرارداد محرمانگی

یکی از مصادیق برجسته در تبیین اهمیت قراردادهای محرمانگی میان وکیل و موکل به‌ویژه در مورد اشخاص حقوقی، وضعیت‌هایی است که میزان دسترسی وکیل به اطلاعات طبقه‌بندی شده در متن قرارداد به صراحت مشخص نگردیده است. در چنین مواردی ممکن است وکیل، بنا به ضرورت یا در جریان تحقیقات و مطالعات خود به‌طور اتفاقی به برخی از اطلاعات محرمانه دسترسی پیدا کند.^{۵۳} این موقعیت، لزوم دقت در تنظیم مفاد قرارداد و تعیین شفاف حدود دسترسی وکیل به اطلاعات طبقه‌بندی شده را بیش‌ازپیش آشکار می‌سازد تا از هرگونه ابهام و تفسیر ناروا در آینده جلوگیری به عمل آید. در چنین مواردی که قرارداد محرمانگی میان وکیل و یک شخص حقوقی، حدود دسترسی وکیل به اسناد طبقه‌بندی شده شرکت را به‌طور دقیق معین

اطلاعات محرمانه دارندگان اموال فکری»، نشریه رشد فناوری، ۱۲، ۴۸ (۱۳۹۵)، ۴۳.

52. McNicol, Op. Cit. 656.

۵۳. روح‌الله بخت‌جو و دیگران، «نگاهی تحلیلی - کاربردی به قرارداد محرمانگی با تکیه بر قرارداد نمونه اتاق بازرگانی»، پژوهشنامه بازرگانی، ۲۳، ۹۱ (۱۳۹۸)، ۱۹۲.

نکرده باشد و این دسترسی، علی‌رغم احتمال عدم رضایت مدیران شرکت، ماهیت حقوقی قرارداد را مخدوش نسازد؛ با این حال پایبندی وکیل به ذات اخلاقی حرفه وکالت به صورت غیرمستقیم بر محرمانگی قرارداد و همچنین تعهدات وکیل تأثیرگذار خواهد بود.

در نظام حقوقی ایالات متحده آمریکا، قرارداد محرمانگی میان وکیل و موکل می‌تواند دارای آثار غیرمستقیمی نیز باشد. علی‌رغم اینکه قانونگذار در مدل اخلاق حرفه‌ای وکالت به موضوع حفظ اسرار موکل توسط وکیل از جنبه‌های گوناگون پرداخته است، اما در عقود محرمانگی، طرفین قرارداد بر اساس خواسته‌ها و نیازهای متقابل خود اقدام به انعقاد آن می‌نمایند. با وجود این برخی مصادیق که ممکن است در متن قرارداد محرمانگی به صراحت قید نشده باشند، تأثیری بر میزان پایبندی وکیل به مفاد قرارداد نخواهند داشت و تعهدات وی در قبال حفظ اسرار موکل همچنان پابرجا خواهد بود.^{۵۴}

به‌عنوان مثال در نظام حقوقی آمریکا، قوانین ایالت‌ها با یکدیگر متفاوت بوده و قراردادهای توافق‌نامه‌های بین متعاقدین علاوه بر تبعیت از قوانین فدرال، از قانون هر ایالت نیز پیروی می‌نماید؛ بنابراین در صورتی که وکیل به برخی از اطلاعات طبقه‌بندی شده موکل حقوقی خویش دست یابد، به نحوی که فرایند دستیابی در قرارداد مورد اشاره واقع نشده باشد، با این وصف این امر نخست اینکه از جمله مواردی که به‌عنوان نقض در قرارداد محسوب گردد، به حساب نیامده و دوم اینکه مسئولیت وکیل در چنین مواقعی در همان سطحی خواهد بود که قرارداد محرمانگی مشخص نموده است؛ به عبارت دیگر قصد و نیت وکیل در دفاع از موکل خویش و همچنین تلاش او برای حفظ وظیفه‌ای که برای او تعیین نموده‌اند، مانع از آن خواهد شد تا نسبت به عملکرد او ایرادی مترتب گردد.

۸- ضمانت اجرای نقض محرمانگی در دو نظام حقوقی

قانونگذار در ماده ۶۴۸ ق.م.ا. به موضوع ضمانت اجرای حفظ اسرار به صراحت اشاره داشته است، اما نکته حائز اهمیت این است که در ماده مذکور منطوق قانونگذار به موضوع اسرار به صورت کلی بوده و درواقع مصادیق شخصی را شامل می‌شود، بنابراین مصادیق شخصی نمی‌تواند شامل امور محرمانه و خیلی محرمانه گردد. هرچند که حفظ اسرار اشخاص (اعم از حقیقی یا حقوقی) از جمله وظایف ذاتی وکلا محسوب می‌گردد و در برخی مواقع افشای غیرمجاز اسرار اشخاص حقوقی از سوی وکیل دادگستری می‌تواند خسارات و هزینه‌های سنگینی را بر شخص حقوقی تحمیل نماید؛ با این وصف با توجه به اینکه قانونگذار در ماده مذکور تأکید نموده «...و کسانی که

54. Kurt E. Anderson, "Key Issues on Non-Disclosure Agreements (NDA)", (2007).

به مناسبت شغل یا حرفه خود...»، بنابراین یکی از ابعاد ضمانت کیفری در افشای غیرمجاز اطلاعات را می‌توان در ماده مذکور متبلور دانست؛ اما موضوع ضمانت افشای غیرمجاز اطلاعات موکل به‌وسیله وکیل صرفاً به ماده مذکور ختم نشده و می‌تواند ضمانت‌های انتظامی را برای وکیل دادگستری به همراه داشته باشد، به همان نحوی که قانونگذار در ماده ۱۲۵ آیین‌نامه لایحه قانونی استقلال کانون وکلای دادگستری مصوب ۱۴۰۰، آن را با این مضمون مورد تأکید قرار داده است، در صورتی که وکیل دادگستری به‌واسطه انجام وکالت به اسرار موکل دست یافته و موجبات افشای غیرمجاز آنها را فراهم سازد، یا اینکه به نحوی با اطلاعات فوق آبرو یا شرافت موکل را با خطر مواجه سازد، به مجازات انتظامی درجه ۵ محکوم خواهد شد. در این خصوص می‌توان مفاد ماده ۷۹ قانون مذکور را نیز مورد اشاره قرار داد که دارای مضمونی مشترک با ماده ۱۲۵ آیین‌نامه لایحه قانونی استقلال کانون وکلای دادگستری است.

در نظام حقوقی آمریکا نیز قانونگذار ضمانت اجرای کیفری برای افشای غیرمجاز اطلاعات موکل به‌وسیله وکیل در نظر گرفته است. به‌عنوان مثال در ایالت تگزاس که دومین ایالت به لحاظ گستره جغرافیایی در آمریکا است، برابر قانون موصوف به ۱/۵ در خصوص محرمانگی ارتباط وکیل و موکل، به جهت تنویر افکار جامعه اقدام به طبقه‌بندی اطلاعات نموده و طبقه‌بندی مذکور معیاری برای اجرای ضمانت کیفری است. همچنین در قانون فدرال که لازم‌الاتباع برای تمام ایالت‌ها است، در ماده ۱۰۸ و ۴۸۰ از بخش ۴۲، افشای هرگونه اطلاعات غیرمجاز را مستوجب مجازات جریمه نقدی و حبس دانسته است. همچنین به لحاظ تخلفات انتظامی نیز وکلای افشاکنده غیرمجاز اطلاعات در صورت اثبات اتهام، حتی در پاره‌ای از موارد تا ۶ ماه از فعالیت وکالتی خود منع می‌گردند و این امر در جامعه‌ای که افکار عمومی در آن بسیار حائز اهمیت است، چنین محرومیت شش‌ماهه‌ای می‌تواند به‌عنوان بزرگ‌ترین آسیب به اعتبار و جایگاه حرفه‌ای وکیل تلقی گردد.

نتیجه‌گیری

ارزش و اهمیت اطلاعات امری نسبی است و بسته به شخص و شرایط می‌تواند متغیر باشد؛ به‌گونه‌ای که اطلاعاتی برای یک فرد حائز اهمیت و محرمانه تلقی شده، اما برای فردی دیگر فاقد هرگونه ارزش و اعتبار باشد. با وجود این نسبییت، قانونگذار در هر دو نظام حقوقی ایران و آمریکا در خصوص تعیین و حفاظت از اطلاعات محرمانه، رویکردی محافظه‌کارانه اتخاذ نموده است. این محافظه‌کاری، علی‌رغم تلاش برای ایجاد چهارچوبی امن، ممکن است در عمل منجر به بروز ابهاماتی در تعیین مصادیق دقیق اطلاعات محرمانه و یا مسئولیت‌های طرفین گردد. مشکلاتی از این دست، اهمیت تدوین و انعقاد یک «قرارداد محرمانگی» شفاف و جامع میان وکیل و موکل را

بیش از پیش آشکار می‌سازد. قرارداد محرمانگی را باید قراردادی دانست که در نظام حقوقی ایران بر مبنای ماده ۱۰ قانون مدنی بین وکیل و موکل در راستای رابطه محرمانگی وکیل و موکل منعقد می‌شود. در نظام حقوقی آمریکا نیز گستردگی و تنوع قوانین در حوزه محرمانگی ارتباط موجب شده تا قرارداد محرمانگی ارتباط بین وکیل و موکل به‌عنوان یک قرارداد خصوصی بین طرفین مورد انعقاد قرار گرفته، به نحوی که طرفین در قرارداد مذکور در هر دو نظام حقوقی، نسبت به تعیین حدود و ثغور اطلاعات محرمانه و همچنین میزان بقای محرمانه بودن اطلاعات به یک توافق دست یابند. البته نکته قابل اشاره این است که اصولاً در بحث بقای محرمانه بودن اطلاعات در نظام حقوقی آمریکا، قانونگذار طبقه‌بندی آن را به لحاظ محرمانگی حتی پس از مرگ موکل نیز مورد تأیید قرار داده است. در نظام حقوقی ایران در این خصوص به‌صراحت اشاره نشده است، اما در قوانین و قواعد عمومی در صورت فوت شخص، افشای امور محرمانه او که موجب هتک حیثیت و آبروی او شود، قابل پیگیری و طرح دعوی از سوی وراث است. با این وصف، یک افتراق اساسی بین دو نظام حقوقی ایران و آمریکا پیرامون محرمانگی ارتباط بین وکیل و موکل وجود دارد که شاید کمتر در نظام حقوقی ایران مورد توجه قرار گرفته باشد، هر چند که در قوانین هیچ اشاره‌ای به آن نشده و شاید در مباحث حقوقی علمای حقوق به آن اشاره کرده باشند که چندان برجسته نگردیده است و آن، موضوع افشای اطلاعات موکل صرفاً در حوزه‌های خاص است. به عبارت دیگر در صورتی که وکیل با توجه به اطلاعات در دسترس به این نتیجه دست یابد که احتمال وقوع عمل مجرمانه یا ترک فعل منتهی به جرم وجود دارد، صرفاً مکلف است در حوزه فوق، اطلاعات موکل را به مقامات ذی‌صلاح اعلام نماید تا موجب پیشگیری از بروز جرم گردند، وگرنه حق ندارد به بهانه اینکه موکل احتمال اقدام به ارتکاب به جرم دارد، در کنار افشای اطلاعات در این خصوص، سایر اطلاعات موکل را نیز افشا نماید. مصادیقی این‌چنینی بیانگر آن است که در نظام حقوقی آمریکا، توجه خاصی به موضوع محرمانگی بین وکیل و موکل داشته و حفظ فضای اعتماد بین آن دو از مباحث مهم و محوری محسوب می‌گردد.

از دیگر مباحث مهم در موضوع وکالت اشخاص حقوقی، باید به این نکته اشاره نمود که اصولاً در شرکت‌های تجاری کارمندان و کارکنان، ملزم به عدم افشای مطالب محرمانه و حرفه‌ای در حیطه کاری خود خواهند بود، که در خصوص وکالت دادگستری نیز این موضوع همچون سایر کارکنان و کارمندان به وقوع می‌پیوندد. از آن گذشته وجود برخی قوانین در حوزه قانون تجارت همچون اطلاعات نهانی بورس و امثالهم، از جمله ابزارهای مهم در حوزه محرمانگی اطلاعات محسوب می‌گردد؛ بنابراین وکیل اشخاص حقوقی در ایران، علاوه بر الزامات قانونی در حفظ اسرار، به‌عنوان وکیل نیز تعهداتی در این خصوص به موکل حقوقی خود ارائه خواهد داد. اصولاً این دسته از اسرار

شرکت‌ها می‌توانند تابع طبقه‌بندی زمانی نیز باشند. با این وصف الحاق یک قرارداد محرمانگی جداگانه برای وکیل دادگستری که به جهت مقتضای حرفه‌ای، دسترسی بیشتری به اطلاعات شرکت برای او فراهم است، از جمله مصادیقی است که در نظام‌های حقوقی و در قالب ماده ۱۰ قانون مدنی برای وکلای ایرانی فراهم شده است. از آن گذشته در نظام حقوقی آمریکا، شرکت‌های تجاری از پروتکل‌های امنیتی خاصی پیروی می‌نمایند که بر اساس آن، اشخاص در دسترسی به اسناد و مدارک طبقه‌بندی شده با توجه به میزان نیاز به دسترسی تقسیم‌بندی گردیده‌اند. از نظر نظام حقوقی آمریکا، اگر وکیل اقدام به افشای اطلاعاتی نماید که از جمله وظایف او در حفظ و نگهداری نبوده و اطلاعات مذکور از طریق ثالث یا به صورت اتفاقی به او رسیده باشد، وی فاقد مسئولیت در این خصوص بوده و لذا نگهداری و حفظ از اطلاعات طبقه‌بندی شده شرکت‌ها به خصوص در حوزه مالی با محدودیت‌های فراوانی برخوردار است.

همچنین نکته‌ای که در پایان لازم است، اشاره شود این است که در مقایسه نظام‌های حقوقی ایران و آمریکا در حوزه محرمانگی اطلاعات موکل نزد وکیل، نظام حقوقی آمریکا از مزایایی برخوردار است که می‌تواند الگوی مناسبی برای تقویت قوانین ایران در این زمینه باشد. قانونگذار آمریکایی، برخلاف کلی‌گویی در نظام حقوقی ایران، به طبقه‌بندی مشخصی از اطلاعات پرداخته و برای افشای غیرمجاز آنها مجازات‌های متناسب تعیین کرده است. به‌طور خاص در ایالت نگزاس، مواد ۵/۰۱ و ۵/۰۳ به تفصیل مصادیقی را که وکیل دادگستری مجاز به افشای آنها نیست، مشخص نموده است. با توجه به اینکه قانونگذار در آمریکا، مالک اصلی اطلاعات موکل محسوب می‌شود، این رویکرد دقیق و مشخص می‌تواند برای قانونگذاری ایران، به‌ویژه در حوزه وکالت شرکت‌های تجاری با ساختارهای کلان و پیچیده، بسیار راهگشا و حائز اهمیت باشد. این امر به وکیل کمک می‌کند تا حدود و ثغور تعهدات خود را به‌روشنی درک کرده و از نقض ناخواسته قوانین محرمانگی اجتناب ورزد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آریزی، محسن. «مروری بر مکاتب اخلاقی تکلیف‌گرایی، نتیجه‌گرایی و فضیلت‌گرایی». کنگره بین‌المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی و اسلامی، تهران، ۱۳۹۸.
- انصاری، باقر. «حمایت از اسرار تجاری در برابر افشای غیرمجاز». پژوهش حقوقی، ۴۱(۱۴۰۱)، ۴۴.
- بخت‌جو، روح‌الله، عباس کریمی، محسن صادقی و محسن ساوری. «نگاهی تحلیلی - کاربردی به قرارداد محرمانگی با تکیه بر قرارداد نمونه اتاق بازرگانی». پژوهشنامه بازرگانی، ۲۳، ۹۱(۱۳۹۸)، ۱۹۲.
- بختیاروند، مصطفی و اکرم آقامحمدی. «قرارداد حفظ محرمانگی: راهکاری مطمئن برای جلوگیری از افشای اطلاعات محرمانه دارندگان اموال فکری». نشریه رشد فناوری، ۱۲، ۴۸(۱۳۹۵)، ۴۳.
- توحیدی، احمدرضا و رضا شهبازی. اسرار تجاری در قانون تجارت. اولین همایش ملی وکالت اخلاق، فقه و حقوق، تهران، ۱۳۹۳.
- چگینی، سعید. «حدود وظیفه مراقبت و مهارت وکیل در حقوق ایران و کامن‌لو». فصلنامه علمی - حقوقی، ۲(۱۳۹۷)، ۵.
- حاجی‌عزیزی، بیژن و سیده مریم اعتماد. تعهد وکیل به رعایت مصلحت موکل. تهران: نشر بوعلی سینا، ۱۴۰۱.
- دهخدا، علی‌اکبر. لغت‌نامه دهخدا. تهران: نشر دانشگاه تهران، ۱۳۹۵.
- رهبری، ابراهیم. حقوق اساسی تجاری. تهران: نشر سمت، ۱۳۹۸.
- روزنامه رسمی، «آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی استقلال کانون وکلای». تهران. ۷۷. ۱۴۰۰، ۲۲۱۸.
- شعاریان، ابراهیم. «وظیفه همکاری موکل در مقابل وکیل دادگستری». مجله کانون وکلای دادگستری، ۱۹-۲۰(۱۳۹۶)، ۵۵.
- شهیدی، مهدی و ایراندخت نظری. نظریه‌های حقوقی و لوایح. تهران: نشر مجد، ۱۳۹۸.
- علی‌اکبری، رستم و یاسر شاکری. «اصول و قواعد حاکم بر اخلاق حرفه‌ای در شغل وکالت». مجله تمدن حقوقی، ۹(۱۴۰۰)، ۲۰۵.
- فراکنا، ویلیام کی. فلسفه اخلاق. ترجمه هادی صادقی. تهران: نشر طه، ۱۳۹۳.
- فیض‌الاسلام، علی. شرحی بر نهج‌البلاغه. تهران: نشر سپهر، ۱۳۶۵.
- کانونیان، ناصر. حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، جلد ۱. تهران: نشر گنج دانش، ۱۳۹۸.
- میرشکاری، عباس و شبیر آزادبخت. «مطالعه تطبیقی محرمانگی اطلاعات پزشکی متوفیان». مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۲۶(۱۴۰۱)، ۲۶۹.
- نظری توکلی، سعید و احمد امی. اخلاق حرفه‌ای وکالت و مشاوره. تهران: نشر طه، ۱۳۹۸.

ب) منابع انگلیسی

- Anderson, Kurt E, "Key Issues on Non-Disclosure Agreements (NDA)", (2007).
- Barkett, J. M. "Attorney-Client Privilege", *Litigation*, 45, (2018), 34.
- Cannon, T. A. "Ethics and Professional Responsibility for Legal Assistants", (1996).

- Gifis, S. H. "Dictionary of Legal Terms: Definitions and Explanations for Non-Lawyers". *Simon and Schuster*, (2015).
- Kamola, K. "Features of the definition of the attorney–client privilege in us judicial practice". *World Bulletin of Management and Law*, 19(2023), 36.
- Kar, R. "The Art of Promise and Power of Contract". *Jotwell: J. Things We Like*, 1(2016), 85.
- Kim, N. S. "Relative Consent and Contract Law". *Nev. LJ*, 18(2017), 165.
- McCauley, J. M. "Attorney-Client Privilege and the Ethical Duty of Confidentiality for In-house Counsel under US Law". *Int'l. In-House Counsel Journal*, 13, (2020), 1-20.
- McNicol, S. "Esso Australia Resources Ltd v Federal Commissioner of Taxation". *Sydney Law Review*, 21, (1999), 656.
- Mitchell, R., E. Imwinkelried & M. Stockdale. "Deferred prosecution agreements and legal professional privilege/attorney-client privilege: English and US experience compared". *J. Int'l & Comp. L.*, 8, (2021), 283.
- Mootz III, F. J. "Ethical Cannabis Lawyering in California". *Mary's J. on Legal Malpractice & Ethics*, 9(2018), 2.
- Patterson, L. "Legal Ethics and the Lawyer's Duty of Loyalty". *Emory LJ*, 29, (1980), 909.
- Simon, W. H. "Attorney-client confidentiality: a critical analysis". *Geo. J. Legal Ethics*, 30(2017), 447.
- Vasishtha, S. "Confidentiality and Limitations of Attorney-Client Privilege", (2020), 370-394.
- Wald, E. & R. G. Pearce. "Being Good Lawyers: A Relational Approach to Law Practice". *Geo. J. Legal Ethics*, 29, (2016), 601.
- Wilson, T. "Helpful decision on legal professional privilege". *Inhouse counsel*, 5, 10(2002), 117-118.
- Yaroshefsky, E. "Regulation of Lawyers in Government Beyond the Client Representation Role". *Notre Dame JL Ethics & Pub. Pol'y*, 33(2019).